

Дячук Л. С.

Київський національний торговельно-економічний університет

Довженко І. В.

Київський національний торговельно-економічний університет

НАЦІОНАЛЬНО МАРКОВАНА ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКОГО МЕДІАДИСКУРСУ: СПЕЦИФІКА ЇЇ ВІДТВОРЕННЯ В АНГЛІЙСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

У статті проаналізовані та детально розглянуті найбільш часто вживані способи, які були використані при перекладі українських реалій англійською мовою. Матеріалом дослідження послуговували українські реалії в інформаційних текстах газет «День» та «Kyiv Post» та їх переклад англійською мовою. Висвітлено основні способи перекладу безеквівалентної лексики, що пропонуються теоретиками та практиками перекладу. Запропоновано визначення терміну «реалія» на основі аналізу теоретичних досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Згадано дві основні стратегії перекладознавства: форенізацію і доместикацію. Багатовекторний напрям дослідження національно маркованих одиниць дає можливість обґрунтувати причини застосування стратегій форенізації та одомашнення при відтворенні культурно-специфічних понять. Практичний аналіз проведено на основі класифікації способів перекладу, розробленої Р. Зорівчак. Описано кожен із методів і представлені приклади відтворення реалій у процесі перекладу масмедійних текстів. Незважаючи на велику кількість наукових робіт, проблема дослідження способів перекладу реалій нині є актуальною, адже вони широко використовуються в медіадискурсі та нерозривно пов'язані з культурою українського народу. Таким чином, як показав проведений аналіз, транслітерація є найпростішим, а тому найуживанішим засобом перекладу реалій. Часто перекладачі застосовують транслітерацію з описовою перифразою та метод варіантного відповідника. Ще одним способом відтворення українських реалій в масмедійних текстах англійською мовою є калькування, що також використовується досить часто. Рідше застосовується гіперонімічний переклад та описова перифраза. Як засвідчив матеріал дослідження, перекладачам вдалося досягнути балансу у відтворенні українських реалій масмедійних текстів, використовуючи прийом транслітерації та калькування при виборі стратегії форенізації перекладач зберігав значення культурних норм мови оригіналу та їх чужорідність для англійського читача, поповнюючи їхні знання новими концептами. Шукаючи аналоги та дескриптивні перифрази тих чи інших культурних реалій перекладач застосовував, таким чином, стратегію одомашнення.

У зв'язку з постійним зростанням кількості реалій в медіадискурсі та множинних перекладацьких способів відображення української безеквівалентної лексики є доцільним і надалі досліджувати лексичний та перекладацький аспекти вищезазначеної проблематики.

Ключові слова: *реалія, національно маркована лексика, безеквівалентна лексика, способи перекладу, стратегії перекладу.*

Постановка проблеми. Реалія тісно пов'язана з культурою окремо взятого народу і можна відзначити, що реалії представляють своєрідні атрибутивні особливості культури певного народу. У «Глумачному перекладознавчому словнику» Л. Л. Нелюбіна термін «реалія» визначається як: 1) слова або вирази, що позначають предмети, події, ситуації, що не існують у практичному досвіді людей, які говорять іншою мовою; 2) різноманітні фактори, які вивчає лінгвістика і перекладознавство, такі, як

державний устрій певної країни, історія і культура народу, мовні контакти носіїв певної мови та їх відображення в мові; 3) предмети матеріальної культури, які слугують основою для номінативного значення слова; 4) слова, які позначають національно-специфічні особливості життя і побуту [6, с. 178]. Відтворення етноспецифічної інформації оригіналу є одним з ключових завдань перекладознавства, щоб як найточніше передати національно-культурний колорит першотвору.

Український масмедійний дискурс реалізує функцію інформування, є найефективнішим засобом комунікації, в його межах відбувається «діалог культур». У будь-якому національному медіадискурсі завжди присутній культурний компонент і коли інформацію відтворюють для іншомовного адресата важливо передати чужомовний елемент, коли йдеться про життя і культуру інших народів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми вивчення реалій та відтворення їх у перекладі присвячено багато лінгвістичних та перекладознавчих праць, зокрема, такими вченими як Арутюнова Н. Д., Белова А. Д., Виноградов В. С., Влахов С., Зорівчак Р. П., Карабан В. І., Комісаров В., Коптілов В. В., Сорокін Ю. О., Флорін С., Чередниченко О. І., Catford J. С., Kade O., Reiss K., Snell-Hornby M. та інші.

Одними з перших вчених, що розрізнили поняття, пов'язані з певною культурою, були С. Влахов і С. Флорін. Болгарські дослідники дали визначення: «Реалії – це слова і словосполучення народної мови, які відображають найменування предметів, понять, явищ, характерних для географічного середовища, культури, матеріального побуту, або суспільно-історичних особливостей народу, нації, країни, племені, і які, таким чином, постають носіями національного, місцевого або історичного колориту; точних відповідностей на інших мовах такі слова не мають, а отже, не можуть бути перекладені «на загальних підставах», тому що вимагають особливого підходу» [1, с. 27]. Таким чином, реалія – це елемент окремої культури, що не має своїх відповідних еквівалентів в інших культурах і мовах.

У своїй праці «Реалія і переклад» Зорівчак Р. П. пропонує такі способи: трансляційного перейменування реалій: «транскрипція» (транслітерація), «гіперонімічне перейменування», «дескриптивна перифраза», «комбінована реномінація», «калькування (повне і часткове)», «міжмовна транспозиція на конотативному рівні», «метод уподібнення, (субституція)», «віднайдення ситуативного відповідника (контекстуальний переклад)», «контекстуальне розтлумачення (інтерпретація) реалій» [3, с. 93].

На думку українського мовознавця І. В. Корунця, переклад реалій може відбуватися такими способами: виключно транскрипція або транслітерація; поєднання транскрипції/транслітерації з поясненням національно-специфічного значення реалії; лише описовий переклад; калькування з поясненням; дослівний переклад (калькування); переклад за допомогою семантичних аналогів [5, с. 157–168].

Ще один науковий підхід до перекладу реалій пропонує український дослідник В.І. Карабан. Згідно з його теорією, можна виокремити три такі основні прийоми: транскодування (при якому звукова та/або графічна форма слова вихідної мови передається засобами абетки мови перекладу), дослівний переклад, описовий переклад [4, с. 421].

У перекладацькій практиці виділяються два кардинально протилежні види перекладацьких стратегій – форенізація та доместикація. Форенізація ґрунтується на збереженні культурно-специфічних ознак оригіналу, одомашнення зосереджується на мінімізації іноземного компоненту для читачів шляхом введення нормативних слів цільової мови. За словами Лоуренса Венуті, використовуючи одну з цих двох стратегій, перекладач може або «перенести автора додому», або «відіслати читача за кордон» [10]. Поширеними стратегіями форенізації є: транслітерація, транскрипція та калька, тоді як доместикація зазвичай включає описовий спосіб перекладу або пошук аналогів цільовою мовою.

Постановка мети та завдання роботи. Метою статті є дослідження та аналіз способів перекладу українських реалій англійською мовою на матеріалі статей «Kyiv Post» та «День». Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань: визначити поняття реалії в системі беквівалентної лексики; охарактеризувати особливості перекладу реалій; проаналізувати перекладацькі прийоми, що використовуються при передачі змісту українських реалій англійською мовою у статтях газет «День» та «Kyiv Post».

Об'єктом дослідження є українські реалії в інформаційних текстах газет «День» та «Kyiv Post». Предметом дослідження є способи перекладу українських слів-реалій англійською мовою.

Наукова новизна проведеного дослідження полягає у тому, що вперше проаналізовано способи перекладу українських реалій на матеріалі статей газет «День» та «Kyiv Post» англійською мовою, адже вивчення способів відтворення етнічного колориту в перекладі стає особливо необхідним і актуальним.

Виклад основного матеріалу. Українські реалії у газетах «День» та «Kyiv Post» було проаналізовано на предмет вживання реалій та відтворення їх різними способами.

Розглянемо найчастотніший спосіб відтворення реалій засобами англійської мови в масмедійних текстах – *транслітерація*.

У фрагменті газети «День» у статті «Олігархічний сценарій вичерпався? Що далі?» поданий

переклад реалії «олігархи»: «З іншого боку, починаючи з 1990-х сформувалися не лише **олігархи**, а й групи власників [2]» – «On the other hand, not only **oligarchs**, but also some groups of owners have formed since the 1990s [8]». Як бачимо лексична одиниця *oligarchs* відтворена за допомогою транслітерації без надання описового пояснення.

У статті «Я дивлюся на вівчарів як на справжніх художників» також перекладено слово-реалія «гуцули» таким же способом: «Тут ми маємо справу з образним стереотипом **гуцулів** як колоритних вільнодумних горян – дуже романтизованим [2]» – «It is a figurative and very much romanticized stereotype that **Hutsuls** are colorful free-thinking highlanders [8]».

У наступному фрагменті статті «Москва засуджує прагнення Києва реабілітувати гетьмана Мазепу» газети «Kyiv Post» відтворено реалію «*гетьман*» шляхом транслітерації: «Міністерство закордонних справ Росії засудило передбачувані спроби України реабілітувати *гетьмана* Івана Мазепу, розглядаючи це як спробу залучити український народ до “штучного та вигаданого протистояння з Росією”» [9] – «The Russian Foreign Ministry has condemned Ukraine’s alleged attempts to rehabilitate **Hetman** Ivan Mazepa, considering it as an attempt to make the Ukrainian people involved in “artificial and invented confrontation with Russia”» [9].

А ось як відтворили у статті газети «День» «Король Данило – ще одне свідчення того, що Україна – це Європа» національну валюту України таким же способом: «Але навіть цього вистачило, щоб зібрати понад мільйон **гривень** за два вікенди [2]» – «Yet even this helped us collect over a million **hryvnias** over two weekends [8]».

У газеті «Kyiv Post» відтворили слово-реалію «*вишиванка*» способом транслітерації: «Щороку у третій четвер травня українці та друзі країни відзначають Міжнародний день **Вишиванки** [9]» – «Every year on the third Thursday of May Ukrainians and the country’s friends celebrate International **Vyshyvanka Day** [9]».

Ще одним прикладом транслітерації слугує реалія «*Верховна Рада*»: «Експерти «Дня» оцінили внесений на розгляд **Верховній Раді** законопроект «Про дипломатичну службу» [2] – «The Day’s experts offer their assessments of the bill “On the Diplomatic Service” that has been introduced to the **Verkhovna Rada** [8]».

Як бачимо, транслітерація без додаткового пояснення досить часто використовується в процесі перекладу реалій; вибір такого при-

йому зумовлений популярністю та широкою вживаністю реалії, або ж передбачає наявність у цільової аудиторії знань та обізнаності з певної тематики – політичної, економічної тощо. Адже у національно культурному медіадискурсі завжди присутній іншомовний компонент. Як зазначає О. Чередниченко поширеним є використання чужомовного слова на позначення нового концепту, раніше не відомого носіям мови-реципієнта або для поняттєвої диференціації вже зафіксованого концепту. Таким чином, є цілком виправдані запозичення, які концептуально збагачують мову-сприймача, і попри зовнішню екзотичність, вони мають право на вживання і входження до нормативного словника [7, с. 68].

Розглянемо відтворення слова-реалії «*бандура*» в статті газети «Kyiv Post» «Українська бандура у Франції»: «Французький гість обмовився, що знає про існування в Україні **бандури**, але зізнався, що ніколи не бачив її на власні очі й не чув, як вона звучить» [9] – «Among other things, Michel Sadanowski said he knew about the **Ukrainian traditional instrument bandura** but had never seen or heard one» [9]. Можна зробити висновок, що реалія *бандура* перекладене способом *транслітерації з наданням описового пояснення*, що є дуже доречним для розуміння тексту перекладу.

Таким же методом відтворили реалію «*рушник*»: «У Черкаському обласному краєзнавчому музеї відкрилась виставка **рушника** [2]» – «An exhibit of the **rushnyk (ritual embroidered towel)** of Cherkasy unity has opened at the Cherkasy Oblast Local History Museum [8]».

Розглянемо відтворення українських реалій «*кутя*» та «*узвар*» у наступному фрагменті статті: «Однак наша мама завжди готувала кутю та узвар на Різдво...» [2] – «However, our mom always cooked **kutia [boiled wheat with raisins and honey. – Ed.]** and **uzvar [dried fruit compote. – Ed.]** for Christmas...» [8].

Проаналізувавши тлумачення цих слів у тексті перекладу можна підсумувати, що перекладач не тільки зберіг національний колорит реалій, а також надав описове визначення в дужках для кращого розуміння тексту читачам перекладу.

Ще одним способом перекладу реалій є *калькування*. Ось декілька прикладів із газети «День». У статті «Гібридна війна стане головним викликом НАТО у наступні 10 років» яскраво показано спосіб калькування на прикладі словосполучень «гібридна війна» та «лінія розмежування»: «Вісім років збройної агресії Російської Федерації на

території України, поряд з протистоянням **гібридній війні**, сприяли перегляду системи колективної безпеки НАТО» [2] – «Eight years of Russia’s armed aggression on the territory of Ukraine, along with the efforts to repel **hybrid war**, have contributed to NATO reviewing its collective security system» [8].

«Прес-центр ООС також повідомив, що поблизу **лінії розмежування** сторін Волкер ознайомився з військовою та гуманітарною складовими операції. «Сторони обговорили ситуацію з безпекою на Донбасі й обмінялися думками щодо шляхів мирного врегулювання конфлікту» [2] – «According to the JFO Press Center, Mr. Volker inspected materiel and humanitarian components of the operation close to the **disengagement line**: “Both sides discussed the situation with Donbas, in terms of security, and exchanged views on ways to peacefully settle the conflict» [8].

Прикладом калькування слугують реалії «Слуга Народу» та «Міністр з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій» у статті газети «Kyiv Post»: «Фракція «Слуга Народу» підтримала висунення Ірини Верещук на посаду віцепрем’єр-міністра України – **міністра з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій**. Про це у своєму телеграм-каналі повідомила речниця фракції «Слуга Народу» Юлія Палійчук» [9] – «**The Servant of the People** faction supported the nomination of MP Iryna Vereschuk to the post of Deputy Prime Minister of Ukraine, **Minister for Reintegration of the Temporarily Occupied Territories**, faction press secretary Yulia Paliychuk said in her Telegram channel» [9].

Методом калькування відтворена реалія «*проросійські сили*» у статті «Зондаж від агресора» газети «День»: «І далі він розказав телеглядачам, як повстануть регіони проти Києва, як зміниться в Україні влада, оскільки в країні достатньо **проросійських сил**, як будуть сформовані нові збройні сили на основі «армії Донбасу» – і таке інше» [2] – «He then went on to tell his TV audience about the provinces rebelling against the central government in Kyiv, a regime change occurring in Ukraine since the country’s **pro-Russian forces** were numerous enough, forming a new military based on “the army of the Donbas,” and so on» [8].

Метод варіантного відповідника є ще одним способом перекладу реалій. Яскравий приклад методу варіантного відповідника показано в статті «Генпрокуратура думає над «секретами»»: «Він знаходиться в США, – повідомив Подольський. – Разом із моїми американськими адвокатами вони інформують Гельсінську комісію при Конгресі

США, яка давно контролює резонансні справи в Україні, про те, що відбувається в цих справах – як поводитимуть себе **правоохоронні органи**, як проходить судовий в Апеляційному суді. На наступному засіданні Сльяшкевич вже буде на суді» [2] – «Together with my American lawyers, he is informing the Helsinki Commission of the US Congress, which has long monitored high-profile cases in Ukraine, about what is happening in these cases, including both **law-enforcement agencies’** behavior and appeal hearings. Yeliashkevych will rejoin the trial by the next hearing» [8].

У наступному фрагменті статті газети «Kyiv Post» також наведено приклад варіантного відповідника: «Петро Порошенко 4 листопада зустріне з **керівниками служби безпеки** після проведення виборів проросійськими повстанцями, які довели, що вони ніколи більше не будуть під контролем Києва» [9] – «Petro Poroshenko, is to meet with his **security chiefs** on Nov. 4 after pro-Russian rebels held elections that proved they would never again be ruled by Kyiv» [9].

В уривку з статті «Як на Заході розуміють український Голодомор-2» відтворено реалії різними способами: «Незважаючи на терор, одним з проявів якого була «ліквідація **куркульства** як класу», державі вдалося здійснити суцільну **колективізацію** тільки в артільній формі, тобто залишити селянам присадибне господарство. Конфіскація майже всієї продукції, що вироблялася в **колективному господарстві**, призвела до відмови селян працювати в **колгоспі** і загинув більшої частини врожаю 1932 року. Внаслідок цього голод спалахнув і в місті, і на селі. В місті – через те, що у держави не вистачило ресурсів для централізованого **розподілу хліба за картками**, а в селі – через те, що заготівельники забрали весь наявний хліб у рахунок боргу по **хлібозаготівлях**» [2] – «In spite of the terror, including “liquidation of the **kulaks** as a class,” the state managed to carry out overall **collectivization** in the cooperative form only, i.e., to allow peasants to have a household plot. The confiscation of almost all the produce in **collective farms** forced peasants to refuse to work in **kolkhozes**, and, as a result, the bulk of the 1932 crop perished. This provoked famine in cities and villages – in cities because the state lacked resources for a centralized **distribution of grain by ration cards** and in villages because procurers had requisitioned all the existing grain towards repayment of the **grain procurement debt**» [8].

Реалії «*колективізація*» і «*колгоспи*» у тексті перекладу відтворені за допомогою транслі-

терації; *«розподілу хліба за картками»* у статті відтворено методом дескриптивної перифрази; а *«куркульство»*, *«хлібозаготівля»* методом варіантних відповідників.

У одному з речень статті газети «День» подано три реалії, перекладені різними способами: «Це був його перший візит в Україну, але на моє прохання назвати п'ять позицій, які він знав про нашу країну до свого візиту сюди, він, по-перше, не назвав **«вареники, борщ та вишиванки»**, а по-друге, сказав, що знає, що ми держава, яка пройшла надзвичайно важкий історичний шлях, тому у нас – «такий сильний запит на незалежність у суспільстві» [2] – «It was his first visit to Ukraine, but when I asked him to name five things that he had known about this country before visiting it, he, firstly, named **“dumplings, borsch, and embroidered shirts,”** and, secondly, said he knew that we are a state with an extremely difficult history, and this is why our “society has such a strong demand for independence» [8].

Щодо перекладу реалії *«вареники»*, воно відтворене методом гіперонімічного перейменування (семантичного аналогу), а от слово-реалія *«борщ»* перекладене за допомогою транслітерації, хоча, на нашу думку, було б доречніше також надати описове пояснення. У перекладі реалія *«вишиванки»* відтворене методом дескриптивної перифрази.

У статті «Перший і другий гетьманат в Україні» газети «День» поєднуються різні способи відтворення культурно специфічних понять: «Таким чином, **козацька верства** стала найвпливовішою в українському суспільстві, і цілком логічним виявилось її прагнення підпорядкувати своїм інтересам інтереси інших станів, у тому числі й **української шляхти** — традиційного носія ідеї української державності» [2] – «Thus, **Cossacks** became the most influential stratum in Ukrainian society, and it was quite logical that they were trying to win over the interests of other estates,

including the **Ukrainian nobility** – a traditional bearer of the idea of Ukrainian statehood» [8]. Реалія *«козацька верства»* в перекладі відтворена синонімічним еквівалентом, а *«шляхта»* – перекладацьким аналогом у перекладі.

Висновки і пропозиції. Отже, переклад реалій у статтях газети «День» та «Kyiv Post» має певну специфіку. У перекладознавчих дослідженнях пропонуються різні шляхи відтворення українських реалій. Вони перекладаються за допомогою транслітерування, стійких відповідників, створених засобами калькування, методом варіантного відповідника, рідше описовим методом (шляхом дескриптивної перифрази) та методом гіперонімічного перейменування.

У процесі дослідження було встановлено, що при відтворенні українських реалій масмедійних текстів англійською мовою найчастіше застосовуються наступні способи: транскодування, а саме транслітерації; транслітерація з наданням описового пояснення; калькування; метод варіантного відповідника. Такі варіанти надають можливість зберегти унікальний колорит реалії і водночас надати читачу вичерпну інформацію, необхідну для розуміння тексту. Окрім цього, рідше використовувався метод гіперонімічного перейменування (семантичного аналогу) та дескриптивної перифрази. Отже, беручи до уваги думки різних дослідників, можна підсумувати, що при стратегії форенізації тексту, використовуються прийоми транслітерації та кальки; під час доместикації тексту – пошук аналогів та приблизний переклад. Перекладач має підібрати адекватні засоби для відтворення реалії, щоб зберегти національну самобутність та колорит українського медіадискурсу і бути зрозумілим для англійськомовного читача.

Перспектива дослідження полягає в подальшому аналізі множинних перекладацьких способів відображення української безеквівалентної лексики, що збагатили б концептуальну картину світу англійської мови.

Список літератури:

1. Влахов С., Флорин С. Непереваемое в переводе. М., 1980. 416 с.
2. День. Режим доступу: <https://m.day.kyiv.ua/>
3. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англо-мовних перекладів української поезії). Львів : Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. 216 с.
4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми : посібник. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
5. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу : підручник. Вінниця : Нова книга, 2006. 448 с.
6. Нелюбин Л. Л. Толковый переводоведческий словарь // 5-е изд. М. : Флинта: Наука, 2008. 320 с.
7. Чередниченко О. І. Про мову і перекладу. К. : Либідь, 2007. 248 с.
8. Day Newspaper. URL: <https://day.kyiv.ua/en/newspaper>
9. Kyiv Post. URL: <https://www.kyivpost.com/>

10. Venuti L. Strategies in translation. Routledge Encyclopedia of Translation Studies. London: Routledge, 2001. P. 240–244.

Diachuk L. S., Dovzhenko I. V. NATIONALLY MARKED VOCABULARY OF UKRAINIAN MEDIA DISCOURSE: PECULIARITIES OF ITS REPRODUCTION IN THE ENGLISH TRANSLATION

The article analyzes and discusses in detail the most common methods used in translating Ukrainian realia into English. The material of the research was the Ukrainian realia in the information texts of “The Day” and “Kyiv Post” newspapers and their translation into English. The main methods of translation of non-equivalent vocabulary offered by theorists of translation are highlighted. The definition of the term “realia” on the basis of the analysis of theoretical researches of both domestic and foreign scholars is offered. Two main strategies of translation studies: foreignization and domestication are mentioned. The multifaceted approach of research of nationally marked lexical units makes it possible to substantiate the reasons for the use of strategies of foreignization and domestication in the reproduction of culture-specific concepts. The practical analysis was carried out on the basis of the classification of translation methods developed by R. Zorivchak. Each of the methods is described and examples of realia reproduction in the process of translation of mass media texts are presented. Despite the large number of scientific works, the problem of realia rendering in translation is relevant today, as they are widely used in media discourse and are inextricably linked with the culture of the Ukrainian people. Thus, as the analysis showed, transliteration is the simplest, and therefore the most commonly used way of translating realia. Translators often use transliteration with descriptive translation and method of the variant equivalent. Another way of reproducing Ukrainian realia in mass media texts in English is loan translation, which is also used quite often. Hyperonymic translation and descriptive paraphrase are less commonly used. According to the research material, the translators succeed in achieving a balance in rendering the Ukrainian realia of mass media texts. The translators preserved the importance of cultural norms of the source language and their strangeness to the English-speaking readers, enriching their knowledge with new nationally marked concepts, using the method of transliteration and word-for-word translation choosing the strategy of foreignization. Moreover, looking for analogues and descriptive paraphrases of certain cultural realia, the translator thus applied the strategy of domestication.

Due to the constant increase in the number of nationally marked lexical units in media discourse and multiple translation methods of rendering Ukrainian non-equivalent vocabulary, it is advisable to recommend further study of the lexical and translation aspects of the above-mentioned issues.

Key words: *realia, nationally marked vocabulary, non-equivalent lexical units, translation methods, translation strategies.*